

La gronda tragedia da Susch

Quista sonda avant 100 ons es stat l'ultim grond incendi d'ün cumün in Engiadina, nempe quel da Susch. Il fö chi'd ha igluminà il tschël fin a Tavo vaiva desdrüt 42 chasas. Da quellas sun be plü 18 gnüdas refabrichadas. La tematica dal grond incendi occupa a Hermann Thom da Susch fingià daspö si'infanzia – ed el ha in commemoraziun al giubileum miss insemel ün'exposiziun, chi vain preschantada quista sonda illa chasa da scoula a Susch.

Üna vista sül quartier da Susch cha'l fö ha desdrüt avant 100 ons.

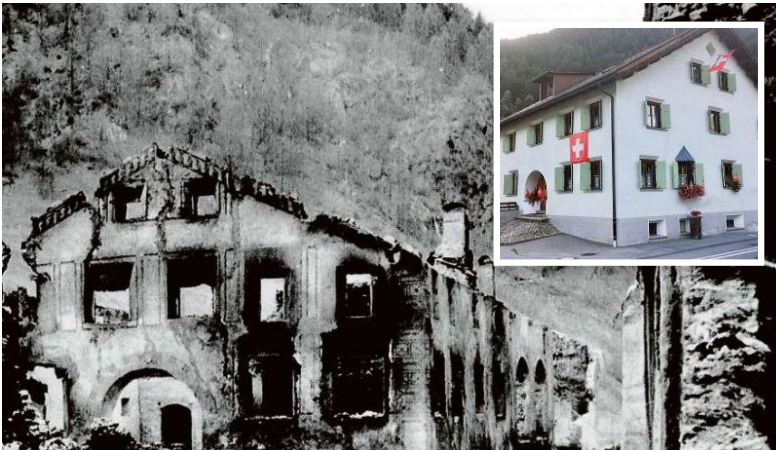

Il sumpiers davo l'incendi illas ruinas da Susch.

FOTOS MAO

Üna vista sün Susch avant l'incendi dals 19 avrigl 1925. Giosom a schneistra as rechatta il quartier brüschà.

La Chasa Taverna a Susch davo l'incendi ed i'l stadi d'hozindi.

Il cumün da Susch d'ürant la refabrizaziun e cun las prümas chasas sbodadas.

MARTIN CAMICHEL/FMR

Cha'ls cumandants e corporals dals pumpliers dal circol Sur Tasna saran in acziun als 19 avrigl 1925, quai d'eira fingià cler ouravant e nun es stat üna surpraisa. Quella dumengia s'han quels pumpliers nempe radunats a Lavin per ün di d'instruziun. «Davo quel di haja amo dat üna festina e'ls pumpliers sun darcheu tuornats vers las 18.00 a Susch. Ün dals corporals d'eira però stat magari stuorn, as quinta», disch Hermann Thom da Susch. El agiundscha cha var ün'ura davo il retuorn haja dat ün incendi i'l tabla da la chasa dal corporal stuorn, e davo pacas uras ha lura brüschà quasi tuot il cumün.

A Hermann Thom accompogna ed interessa il grond incendi da Susch, chi'd es stat quista sonda avant 100 ons, daspö si'infanzia. Cun grond interess ha el fingià tadla las istorias dal fö cha sia nona e seis bazegner til quintaivan sco mat. «Ed in discurs cun abitants ed abitants plü vegls da Susch m'han quels pudü confermar bler da quist savair da meis paraints. Uschea n'haja culs ons eir cumanzà a ramassar fotografias e documainta in connex cun l'incendi», disch Hermann Thom. Quist savair ha el miss insemel e creà ün'exposiziun commemorativa pel grond incendi da Susch (guarda boxa). Quella vain muossada quista fin d'eivna a Susch in l'anteriura chasa da scoula e lura d'ürant tuot la stà illa baselgia San Jon a Susch.

Pumpliers da Martina fin San Murezzan

La chasa da quist corporal stuorn as rechattaiva tenor Hermann Thom illa part

suot dal cumün e causa ün ferm favuogn s'ha il fö da quist tabla svelta d'era in direziun da las ulteriuras chasas. El disch: «La glieud quintaiva cha las s-chandellas chi ardaivan sun gnüdas boffadas giò dals ters e gjaivan cul vent tras tuot cumün. Davo duos uras han lura ars bod tuot las chasas a Susch tanter la Susasca, l'En e la sortida da cumün in direziun da Lavin.» La glieud haja lura dalunga pakettà insemel la roba preziosa, haja laschè il muvel e las bes-chas our da las stallas ed haja bandunà il cumün in flommas in direziun da Lavin.

Intra paca pezza nun han ils pumpliers causa las otas temperaturas però plü pudü tachar ils pacis idrants e perfin entrar i'l center dal l'incendi. Uschea cha be amo l'aua da la Susasca e da l'En stavevan a disposiziun per stüder il fö. «In seguit sun eir rivats tuot ils pumpliers dals cumüns da San Murezzan fin Martina, ma quels nun han a la fin pudü far bler daplü co guardar pro co chi ardaiva»,

disch Hermann Thom. Il sumpiers in acziun han però pudü evitar cha'l fö as d'era eir in tschella part da Susch da tschella vart da l'En, dimena ingio chi's rechatta la baselgia refuormada ed hozindi eir il museum.

Desdrüt 42 chasas

Tenor artichels da gazetta da quel temp s'haja pudü observar ün tschël cotschen da l'Engiadina Bassa insü vers Susch – e perfin a Tavo as vaiva il fö fat valair cun igluminar il tschël nocturn. Fin cha'l fö es lura stat stüz complettamaing haja però dovrà var duos fin trais dis. Il bilantsch: 42 chasas sun gnüdas desdrütas da l'incendi.

«Causa l'incendi s'ha il cumün davo müda complettamaing. Da las 42 chasas arsas s'haja a la fin lura be plü refabrichà 18. Eu sa d'almain 20 famiglias chi'd han causa l'incendi bandunà Susch», disch l'expert da l'incendi da Susch. Cha tuot las chasas nu sun plü gnüdas refattas ha-

ja da chefar cun novas prescripziuns, chi nun han plü laschè fabrichar las chasas quasi tachadas üna vi da tschella. Per l'otra nun han neir na tuot las famiglias gnü il mezs finanziais per quist intent. Perche cha la sgüranza da fö ha tenor Hermann Thom surtut var ün terz dals cuosts. Ed ulteriuras contribuziuns d'üna collecta a favur da l'incendi nun han neir na pudü cuvrir tuot ils cuosts.

Sfidas e destins per las famiglias da Susch

Als antenats da Hermann Thom esa però reuschis da restar illa patria, eir scha'ls exaimpels da seis duos tats muosson cha mincha famiglia es statta confrontada cun ün agen destin ed aignas sfidas. «Ün da meis tats ha pudü refabrichar sia chasa sülla fundamainta e'l prüm plan da la veglia – ed implü ha el sco stradin sül Pass dal Flüela gnü üna paja constanta. El nun ha gnü grond debits a la fin», disch Hermann Thom, chi abita

hozindi in quist edificzi, nempe la Chasa Taverna.

Sco ch'el agiundscha haja però tschel tat – chi'd es stat paster e pau sainza paja fixa – gnü grondas difficultats finanziaias causa la refabrizaziun da sia chasa. E sainza l'agüid da seis figl, vess quel fat concuors privat dal 1932 ed uschea eir pers la chasa.

«Ün evenimaint da kit»

La chasa Taverna es lura eir statta la prüma da tuot Susch chi'd es gnüda refabrichada e'l tat da Hermann Thom ha lura fingià da Nadal 1925 – dimena ot mais davo l'incendi – pudü as chasar in seis nouv dachasa. Quai impustü eir grazcha chi'd ha pudü gnir dovrà magari bler da l'edifizars. Ma fin cha tuot las 18 chasas d'eiran refattas, haja amo dürà eir aint per l'on 1927. «Eir scha la cumünanza s'ha müdada complettamaing causa l'incendi, han quels chi sun restats inavotgnü ferm insemel. Uschea cha l'incendi es eir stat ün evenimaint da kit», disch Hermann Thom ed agiundscha: «Eir sch'el es stat ün grond trauma per la glieud chi til ha vis. A mia nona p.ex. ha il fö persegütà üna vita intera.»

E che es a la fin capità cul corporal stuorn? Ha el perfin miss il fö? Quai nu s'haja tenor Hermann Thom mai chattà oura. Il corporal es bainchi gnü tut in fermanza d'inquisiziun davo l'incendi, ma el s'ha cuort davo pendü sü in prashun. Davart ils motifs dal suicidi – schal corporal s'ha pendü sü i'l savair ch'el ha fat quai aposta, o schi d'eira our da malavita causa chi's crajaiva ch'el saja culpabel – davart quai vain speculà amo fin hoz.

Commemoraziun 100 ons incendi a Susch

In sonda, als 19 avrigl 2025 davo la sunasoncha, invida il cumün da Zernez a partir da las 18.00 a la populaziun ed ad interessats illa sala da l'anteriura chasa da scoula a Susch per üna commemoraziun pel giubileum da 100 ons incendi a Susch. Davo ün bivgnaint dal presidnet cumünal, **Domenic Tausch**, referischa Hermann Thom davart il fö da Susch ed il cumün avant e davo l'incendi.

In seguit vain d'ürada l'exposiziun da fotografias cha Hermann Thom ha miss

Hermann Thom ha preparà ün'exposiziun davart l'incendi da Susch. FOTO FLURIN ANDRY

insemel. Quella es gnüda inrichida cun ün access digital via code QR chi maina sün material dal referat, ma eir sün contribuziuns da radio e television cun perdütas da l'incendi. Implü as poja eir i'r a scuvrir artichels da gazetta da quella jada e da plü tard cur cha quel di es adüna darcheu gnü commemorà. L'exposiziun davart l'incendi fa davo la premiera in chasa da scoula müdada e vain muossada d'ürant tuot la stà illa baselgia San Jon a Susch. (fmr/cam)